

ТИПОЛОГІЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ПОМИЛОК У ПАРАДИГМІ СИНЕРГЕТИКИ

У пропонованій статті представлено синергетично-інформаційну класифікацію помилок перекладача в системі спеціального перекладу. На підставі перекладів-еталонів та множинних цільових перекладів аналізуються помилкові рішення перекладача в спеціальних текстах соціально-психологічного дискурсу (жанр «есе») та адміністративно-ділового дискурсу (жанр «протокол»). Парадигму дослідження помилок перекладача утворює міждисциплінарний напрям синергетики перекладу як теорії самоорганізації соціальних систем.

У розвідці окреслюються теоретичні засади методології синергетики перекладу, визначаються розрізняльні ознаки перекладу як об'єкта синергетичних досліджень, у тому числі синергетичні принципи Буття і Становлення системи спеціального перекладу. Аналізується дія синергетичних принципів на прикладі нелінійності перекладу.

Методологічним підґрунтям дослідження виступає авторська синергетично-інформаційна модель системи спеціального перекладу. Відповідно до рівнів синергетичної системи спеціального перекладу встановлюються типи перекладацьких похибок, виявляються причини їх виникнення та окреслюються прогностичні шляхи мінімізації хибних перекладацьких рішень.

Виокремлюються п'ять типів помилок перекладача: структурно-семантичні (мовні) помилки; дискурсивно-цільові помилки як відхилення від жанрово-стилістичних норм цільового дискурсу; дискурсивно-ситуативні помилки у формі хибної ідентифікації факторів комунікативної ситуації вихідного тексту з боку перекладача; дискурсивно-фахові помилки, які реалізуються через перекладацьке викривлення спеціальних знань фахової області оригіналу; фонові помилки як дефіцит референційних знань перекладача.

Робиться висновок про зниження ефективності міжкультурної фахової комунікації, причиною якого переважно стають інформаційні дефіцити перекладача на рівні дискурсу, які потребують превентивних стратегій усунення ще до початку виконання перекладу.

Ключові слова: синергетика перекладу, синергетично-інформаційна модель системи спеціального перекладу, перекладацька помилка, синергетично-інформаційна класифікація, структурно-семантичні помилки, дискурсивно-цільові помилки, дискурсивно-ситуативні помилки, дискурсивно-фахові помилки, фонові помилки.

Dorofeyeva M. S. Translation mistakes typology in the paradigm of synergetics. The paper presents a synergetic-information classification of translator's mistakes in the system of specialized translation. It analyzes the false translation solutions in the specialized texts, which belongs to socio-psychological discourse (*essay genre*) and to administrative discourse (*protocol genre*), on the base of their standard and multiple translations as well. An interdisciplinary field of translation synergetics as a theory of self-organization in the social systems builds the research paradigm of translator's mistakes.

The paper outlines theoretical background of synergetic methodology, describes distinctive features of translation as a synergetic object, including synergetic principles of Being and Formation in the specialized translation system. It investigates how synergetic principles work on example of translation nonlinearity.

The methodological research basis is the author's synergetic-informational model of the system of specialized translation. According to the levels of synergetic translation system the types and causes of translator's mistakes are identified. The prognostic ways of minimizing false translation solutions are outlined.

The five types of translator's mistakes are distinguished: structural-semantic (linguistic) mistakes; target discourse mistakes as deviations from the genre and style norms in the target discourse; situational discursive mistakes as an incorrect identification the communicative factors in the source text; special discursive mistakes, realized by translation corruption of the special knowledge of the source text's professional area in the target text; background mistakes as a deficit of translator's referential knowledge.

The conclusion is made that the effectiveness of intercultural specialized communication is reduced, which is mainly caused by translator's information deficit at the discourse level, which requires preventive elimination strategies before translating.

Keywords: translation synergetics, synergetic information model of the system of specialized translation, translator's mistake, synergetic-information classification, structural-semantic mistakes, target discourse mistakes, situational discursive mistakes, special discursive mistakes, background mistakes.

Синергетика в широкому значенні становить міждисциплінарний напрям наукових досліджень, що вивчає феномен самоорганізації будь-яких надскладних систем. За останні роки у рідній синергетики все частіше розглядають соціальні системи, до яких поряд з мовою, дискурсом, культурою та історією належить і переклад [Дорофєєва 2017а; Кушнина 2004; Милостивая 2012; Синергетика 2015].

Синергетика перекладу в історичному аспекті утворює похідний напрям знань від метатеорії самоорганізації систем. Об'єктом вивчення синергетики перекладу виступає перекладацька діяльність як система, здатна до самоорганізації, що охоплює синергізм (процес) та синергію (результат) перекладу.

Метою нашої статті стало укладення синергетично-інформаційної класифікації помилок перекладача в системі спеціального перекладу (ССП).

Поставлена мета зумовлює виконання таких окремих **завдань**: 1) виявити типи помилок перекладача у спеціальному тексті в межах синергетичної методології дослідження; 2) класифікувати виявлені помилки відповідно до рівнів ССП; 3) запропонувати шляхи мінімізації помилок перекладача залежно від їхнього типу.

Об'єкт дослідження охоплює перекладацькі помилки різних рівнів ССП.

Предмет розвідки формують особливості класифікаційного упорядкування різних типів помилок перекладача у фазі Становлення системи.

Ілюстративний **матеріал** включає два німецькомовні тексти різних жанрів та їх переклади-еталони українською мовою:

1) уривок соціально-психологічного есе лауреата Нобелівської премії з літератури, австрійського письменника, драматурга й культуролога Е. Канетті «*Masse und Macht*» [Canetti 1992, S. 11];

2) фрагмент тексту адміністративно-ділового дискурсу жанру «протокол» під назвою «Bremer Protokoll. II. Winterakademie. –Bildung mit Europa. Digitale Netzwerkuni» [Handout 1].

Переклад-еталон есе Е. Канетті українською мовою, який вийшов друком у київському видавництві «Альтернативи», виконав професійний перекладач Олекса Логвиненко [Канетті 2001, с. 9]. З метою порівняння також було залучено переклад-еталон есе російською мовою, виконаний Леонідом Іонінім [Канетті 1997, с. 19].

Переклад-еталон другого тексту становить результат колективного редагування перекладу співробітника Інституту імені Гете в м. Києві. Редагування здійснили автор статті разом зі студентами другого курсу магістратури Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Handout 3].

Крім того, до кожного прикладу оригіналу додаються множинні переклади українською мовою, виконані студентами магістратури Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, а також невідредагований переклад співробітника міжнародного відділу Інституту імені Гете [Handout 2].

Розрізняльними ознаками перекладу як синергетичної системи, що підтверджують належність перекладу до об'єктів дослідження синергетики, виступають: *когерентність (односпрямована дія/синергізм)* взаємодії одиниць перекладу різних рівнів; *самоорганізація* (просторово-часове упорядкування об'єктивних та суб'єктивних факторів впливу на переклад); *динамічна ієрархія перекладацьких рішень* (стрибокподібний перехід з одного рівня системи на несуміжний рівень) [Дорофеева 2017а, с. 24; Дорофеева 2017б, с. 4-5; с. 11].

Самоорганізація ССП як випадкова конфігурація об'єктивних та суб'єктивних факторів впливу на переклад результує у множинності перекладів. Неможливість точного прогнозування перекладацьких рішень та їхня багатоваріантність зумовлені існуванням двох незамкнених рівнів самоорганізації ССП: *внутрішнім рівнем самоорганізації системи – мікрорівнем* вихідного тексту як об'єкту перекладу та *зовнішнім рівнем самоорганізації системи*, що охоплює *макрорівень* фахового дискурсу та *мегарівень* ноосфери.

Вивчення системи спеціального перекладу як синергетичного об'єкта можна здійснювати в межах двох фаз його розвитку: 1) фази Буття; 2) фази Становлення. Фаза Буття системи асоціюється з її статичним положенням, у той час, як фаза Становлення дорівнює динамічному стану системи. В контексті теорії перекладу наведені фази відповідають процесові перекладу (фаза Становлення) і результату перекладу (фаза Буття)

Фаза Буття ССП маркує стабільний стан системи, підпорядковуючись принципам *гомеостатичності* та *ієрархічності*. Принцип гомеостатичності пов'язується з програмою дії системи у напрямку атрактора. У перекладознавстві атрактором системи стає інформація, призначена для передачі – домінанта перекладу [Миньяр-Белоручев 1996, с. 37; Тороп 1995, с. 28]. Під час перекладу спеціальних текстів різних жанрів роль атрактора виконує один із видів інформації, призначеної для передачі: структурно-семантична, комунікативно-прагматична, дискурсивно-ситуативна, дискурсивно-фахова, а також фонова.

Принцип ієрархічності відбиває закономірності розташування елементів усередині системи. Основним синергетичним законом ієрархії елементів у структурі системи виступає

більш складна природа вищого рівня по відношенню до нижчого. Вищі елементи утворюють параметри порядку для нижчих елементів, визначаючи у такий спосіб правила поведінки системи.

З погляду синергетики будь-яка система містить три рівні ієрархічної взаємодії: мікрорівень, макрорівень та мегарівень. На прикладі системи спеціального перекладу принцип ієрархічності реалізується у тріаді відношень: вербалізований текст перекладу (мікрорівень) – текст перекладу в цільовому фаховому дискурсі (макрорівень) – текст перекладу в ноосфері (мегарівень).

Динамічна фаза Становлення системи охоплює дві групи принципів залежно від етапу розвитку об'єкта: 1) породжувальні принципи; 2) конструктивні принципи. До першої групи належать принципи нелінійності, нестійкості та незамкненості. Друга група містить динамічну ієрархічність та принцип спостереження, що полягає у можливості проведення дослідницького експерименту за різними точками відліку.

Синергетична методологія дослідження дозволяє скористатись принципами Буття і Становлення системи як інструментами аналізу спеціального перекладу. Вивчення закономірностей процесу перекладу проводиться за принципами Становлення системи, що придатні для моделювання динамічних об'єктів.

Розгляньмо породжувальні принципи фази Становлення ССП на прикладі нелінійності. Принцип нелінійності належить до необхідних і достатніх умов еволюції надскладних систем. Нелінійність процесу перекладу реалізується у трьох напрямках: відношення до вихідного тексту (ВТ) як об'єкта перекладу; відношення до структури мислення суб'єкта перекладу; відношення до позамовних факторів навколишньої дійсності.

Реалізацію нелінійності в перекладі демонструє множинне відтворення заголовка першого розділу есе Е. Канетті «Umschlagen der Berührungsfurcht». (див. Табл. 1).

Таблиця 1.

Нелінійність перекладу у відтворенні заголовка «Umschlagen der Berührungsfurcht»

переклади-еталони	переклади студентів
<i>Погамування страху перед доторком (О. Логвиненко- укр.)</i>	<i>Звільнення від страху перед доторком</i>
<i>Обращенный страх прикосновения (Л. Іонін – рос.)</i>	<i>Переборний страх дотику оточуючих людей</i>
	<i>Страх перед дотиком і його метаморфози</i>
	<i>Страх перед доторком і його перетворення</i>

Як видно з таблиці, багатоваріантність спостерігається не лише у перекладах студентів, а й у перекладах-еталонах українською та російською мовами, виконаних професійними перекладачами – учасниками ринку перекладацьких послуг.

Причина множинності перекладу заголовка полягає, на наш погляд, у виборі протилежних типів атратора системи з боку перекладачів. Приклади проходження точок біфуркації за різними типами атратора можна побачити в таблиці 2.

Таблиця 2.

Проходження точок біфуркації за різними типами атратора

Атрактор I	Атрактор II
нім. <i>erlösen</i> – укр. <i>позбавити, звільнити</i>	нім. <i>umschlagen</i> – укр. <i>різко змінюватись, перетворюватись</i>
<i>Погамування страху перед доторком (О.Логвиненко – укр.)</i>	<i>Обращенный страх прикосновения (Л.Іонін – рос.)</i>
<i>Звільнення від страху перед доторком</i>	<i>Страх перед дотиком і його метаморфози</i>
<i>Переборний страх дотику оточуючих людей</i>	<i>Страх перед доторком та його перетворення</i>

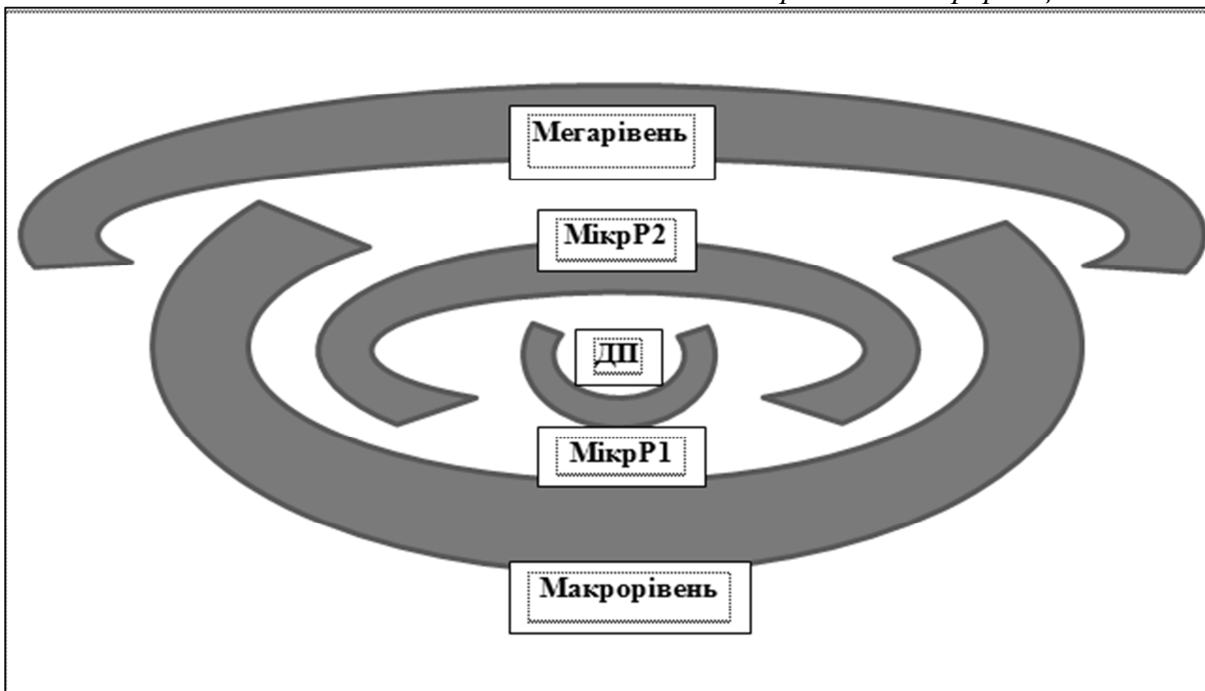
У лівій колонці ми спостерігаємо атрактор I, вербалізований у ключовому слові фрагмента ВТ – дієслові *erlösen* (укр. позбавити, звільнити). Цей атрактор визначає вибір перекладацького рішення, де ключовим словом заголовка виступає концепт «звільнення». У правій колонці знаходиться атрактор II – дієслово *umschlagen* (укр. перетворюватись, різко змінюватись). Цей атрактор визначає вибір перекладацького рішення, де ключовим словом заголовка виступає концепт «перетворення».

За результатами аналізу проходження точок біфуркації під час перекладу заголовка виявилось, що 70% перекладачів (14 перекладів із 20-ти робіт загалом) обрали атрактор, вербалізований у дієслові *erlösen*. 30% виконавців (6 варіантів перекладу) віддали перевагу атрактору, вербалізованому в дієслові *umschlagen*. Наведені дані свідчать про нелінійність перекладу, зумовлену суб'єктивним фактором інтерпретації змісту фрагмента окремими перекладачами, у тому числі професійними.

Ключовий елемент синергетичної методології дослідження спеціального перекладу становить авторська синергетично-інформаційна модель ССП [Дорофеева 2017б, с. 23]. Перекладознавчою основою розбудови синергетично-інформаційної моделі слугувала теорія інформаційного перекладу [Миньяр-Белоручев 1996, с. 37-53] (див. Рис. 1).

Рис. 1.

Синергетично-інформаційна модель ССП

На рисунку можна побачити, що ССП побудована за принципом подвійного входження, охоплюючи два незамкнені рівні самоорганізації: внутрішній та зовнішній.

Модель репрезентує систему спеціального перекладу на чотирьох рівнях її Буття і Становлення: мікрорівень 1 (МікрР1), мікрорівень 2 (МікрР2), макрорівень та мегарівень. *Центр системи* утворює системний конфігуратор у вигляді доміанти перекладу (ДП). *Мікрорівень системи 1* містить одиниці перекладу ВТ в ієрархії перекладацьких рішень: лексема – словосполучення – речення – абзац, вербалізовані через семантичні і граматичні значення мови оригіналу. *Мікрорівень системи 2* включає фактори комунікативної ситуації ВТ у вербальному вираженні. Обидва рівні формують *внутрішній рівень самоорганізації* системи спеціального перекладу.

Мікрорівню 1 відповідає структурно-семантична інформація, представлена у ВТ; мікрорівень 2 маркує експліцитну комунікативно-прагматичну інформацію ВТ.

Макрорівень ССП містить тип фахового дискурсу, до якого належить текст оригіналу. Макрорівню ССП відповідають два типи імпліцитної інформації: 1) дискурсивно-ситуативна

інформація, що маркує жанрово-стилістичні й змістові категорії дискурсу; 2) дискурсивно-фахова інформація, тобто спеціальні знання, імпліковані у ВТ.

Мегарівень ССП становить ноосфера, що утворюється сукупністю колективних соціальних фреймів та трьома типами наукової раціональності. Мегарівень містить фонову інформацію, імпліковану в тексті оригіналу.

Відповідно до представленої синергетично-інформаційної моделі та її рівнів було складено типологію перекладацьких помилок у ССП за критерієм домінанти перекладу як інформації, призначеної для передачі.

Мікрорівень ССП формують *структурно-семантичні* та *дискурсивно-цільові* помилки перекладача. Структурно-семантичні помилки пов'язані з дефіцитом мовних знань вихідної (іноземної) мови у перекладача. Дискурсивно-цільові помилки становлять відхилення від жанрово-стильових норм цільового дискурсу в перекладі і пов'язані з дефіцитом жанрово-стилістичної компетенції перекладача у мові перекладу.

Макрорівень ССП утворюють *дискурсивно-ситуативні* та *дискурсивно-фахові* помилки виконавця перекладу. Дискурсивно-ситуативні помилки становлять хибну ідентифікацію факторів комунікативної ситуації оригіналу в цільовому тексті. Дискурсивно-фахові помилки відповідають викривленню спеціальних знань фахового дискурсу оригіналу в перекладі. Такі помилки пов'язані з дефіцитом комунікативно-прагматичної та фахової перекладацької компетенції. *Мегарівень ССП* охоплює *фонові* помилки, пов'язані з дефіцитом фонових знань та референційної компетенції перекладача.

Розгляньмо перекладацькі помилки різних рівнів ССП на прикладі ВТ «*Bremer Protokoll*» та його перекладу, виконаного співробітником Інституту імені Гете в Києві. Помилкові перекладацькі рішення позначені символом* та абрєвіатурами (див. Табл. 3).

Таблиця 3.
Перекладацькі помилки на різних рівнях ССП

ВИХІДНИЙ ТЕКСТ	ЦІЛЬОВИЙ ТЕКСТ
Bremer Protokoll. II Winterakademie – Bildung mit Europa. Digitale Netzwerkuni. Bremen, vom 4-6. Dezember 2017. – [Fragment].	Бременський протокол. II Зимова академія – Освіта з Європою. Цифровий мережевий університет. Бремен, 4-6 грудня 2017 року. – [фрагмент].
BILDUNGSBOTSCHAFTER/-INNEN	ОСВІТНІ ПОСЛАННИКИ* (ДФП)
Die Bildungsbotschafter/-innen/Koordinatoren/-innen der Netzwerkuniversität koordinieren die Bemühungen an den einzelnen Institutionen [...].	Освітні посланники/координатори Мережевого університету координують зусилля* у окремих інституціях* (ДСП) [...].
Im Rahmen der Netzwerkuniversität ist anvisiert, ein Zusatz-/Weiterbildungsprofil zum/r Bildungsbotschafter/-in zu konzipieren.	В рамках мережевого університету передбачається концептуальна розробка профіля підготовки*/підвищення кваліфікації* (ДФП) до освітнього посланника.
Die mögliche Instanz eines Bildungsbotschafters/der Bildungsbotschafterin an den Bildungsinstitutionen wird von allen Beteiligten begrüßt und [...] gefördert.	Можлива інстанція* (ДСП) освітнього посланника у навчальних закладах вітається* (ДСП) усіма учасниками та підтримується* (ДСП) в рамках [...] Міжнародного мережевого університету.

Як видно з таблиці, вже у відтворенні заголовка *Bildungsbotschafter* має місце хибне калькування «освітні посланники». За синергетично-інформаційною класифікацією така помилка належить до дискурсивно-фахового типу (ДФП), оскільки лексема *Bildungsbotschafter* становить термін галузі міжнародної освіти, викривлений у перекладі.

Наступний випадок стосується буквального перекладу фрагмента першого речення (структурно-семантичний паралелізм). Тут спостерігаємо дискурсивно-ситуативну помилку (ДСП), оскільки перекладач хибно ідентифікує фрагмент дійсності, пов'язаний із ситуацією породження вихідного тексту, а саме – завданнями учасника міжнародного проекту та місцем виконання таких завдань.

Наступне речення цільового тексту містить дискурсивно-фахову помилку перекладача (ДФП), що знов реалізується у калькуванні фахового терміна галузі освіти у ВНЗ *Zusatzbildungsprofil/Weiterbildungsprofil*.

Останнє речення перекладу включає одразу два типи помилок:

- 1) дискурсивно-ситуативна помилка (ДСП), яка вербалізується у калькуванні нетермінологічної одиниці адміністративно-ділового дискурсу *Instanz*;
- 2) дискурсивно-цільова помилка (ДЦП), що полягає у відхиленні від норм української мови (буквальне відтворення пасивної конструкції оригіналу).

Розгляньмо прийоми усунення помилок перекладача у перекладі-еталоні, створеному шляхом колективного редагування хибного перекладу автором статті та студентами магістратури КНУ імені Тараса Шевченка. Виправлені перекладацькі рішення відмічені напівжирним шрифтом (див. Табл. 4).

Таблиця 4.
Усунення перекладацьких помилок на різних рівнях ССП

ВИХІДНИЙ ТЕКСТ	ПЕРЕКЛАД-ЕТАЛОН
Bremer Protokoll. II Winterakademie – Bildung mit Europa. Digitale Netzwerkuni. Bremen, vom 4-6. Dezember 2017. – [Fragment].	(1) Бременський протокол. II Зимова академія – Освіта з Європою. Міжнародний мережевий онлайн-університет . Бремен, 4-6 грудня 2017 року. – [фрагмент].
BILDUNGSBOTSCHAFTER/-INNEN	(2) КООРДИНАТОРИ МІЖНАРОДНИХ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ/ПРОЕКТІВ (МОП)
Die Bildungsbotschafter/-innen/Koordinatoren/-innen der Netzwerkuniversität koordinieren die Bemühungen an den einzelnen Institutionen [...].	(3) Координатори МОП Міжнародного мережевого онлайн-університету здійснюють організацію заходів і напрямків розвитку проекту на місцях [...].
Im Rahmen der Netzwerkuniversität ist anvisiert, ein Zusatz-/Weiterbildungsprofil zum/r Bildungsbotschafter/-in zu konzipieren.	(4) В рамках онлайн-університету передбачається розробка програми додаткової спеціалізації/кваліфікації координатора МОП .
Die mögliche Instanz eines Bildungsbotschafters/der Bildungsbotschafterin an den Bildungsinstitutionen wird von allen Beteiligten begrüßt und [...] gefördert.	(5) Учасники проекту онлайн-університету вітають та підтримують у перспективі введення посади координатора МОП у вищих навчальних закладах.

У таблиці спостерігаємо, що назва університету перекладається смисловим способом за допомогою прийому додавання: *Міжнародний мережевий онлайн-університет* (1). Заголовок фрагмента відтворюється за допомогою функціонального аналогу з додаванням аббревіатури «*координатори міжнародних освітніх програм/проектів (МОП)*» (2).

У першому реченні перекладу-еталона знов спостерігаємо прийом перекладацького додавання і контекстуальний переклад: «*координація організаційних заходів і напрямків розвитку проекту на місцях*» (3).

У другому реченні застосовано прямий відповідник терміна оригіналу: «*програма додаткової спеціалізації/додаткової кваліфікації*» (4).

Третє речення демонструє застосування граматичної трансформації заміни пасивної конструкції ВТ на активну в перекладі: *учасники вітають та підтримують ...*. Крім того, має місце перекладацьке додавання і уживання контекстуального відповідника: *введення посади* (5).

Унаслідок проведеного дослідження типів помилок перекладача в синергетичній системі спеціального перекладу можна зробити такі **висновки**:

1. Розроблена синергетично-інформаційна модель системи спеціального перекладу дозволяє виділити п'ять типів помилок перекладача, розподілених за рівнями моделі.

2. На мікрорівні системи спеціального перекладу знаходяться структурно-семантичні й дискурсивно-цільові помилки перекладача. На макрорівні ССП виконавці перекладу допускають дискурсивно-ситуативні й дискурсивно-фахові помилки. Мегарівню ССП відповідають фонові помилки перекладача.

3. Особливу небезпеку для ефективності міжкультурної фахової комунікації становлять помилки дискурсивного типу, які потребують спеціальних превентивних стратегій усунення (мінімізації) ще до початку виконання перекладу.

4. Мінімізація дискурсивно-цільових помилок відбувається через перехід перекладача на рівень дискурсу в ієрархії перекладацьких рішень та звернення до корпусу паралельних текстів цільовою (українською) мовою.

5. Мінімізація дискурсивно-ситуативних помилок враховує зворотній шлях, тобто перехід перекладача на рівень дискурсу та звернення до корпусу паралельних текстів вихідною (іноземною) мовою, щоб усунути дефіцит знань про фактори комунікативної ситуації в межах певного дискурсу.

6. Мінімізація дискурсивно-фахових помилок передбачає перехід перекладача на рівень ноосфери як потенційно безкінечної сукупності знань людства про навколишній світ та звернення до спеціалізованих довідкових джерел, що стосуються конкретної галузі людської життєдіяльності.

Парадигма синергетики становить евристичну цінність і **перспективний** напрям досліджень у перекладознавстві, оскільки враховує практично всі фактори, релевантні для спеціального перекладу, незалежно від типу текстів та пари мов. Напрямом подальших розвідок у синергетиці перекладу може стати вивчення закономірностей реалізації принципів Буття і Становлення ССП за критерієм типу тексту: спеціального або художнього.

Прикладною перспективою застосування синергетично-інформаційної моделі може слугувати створення спеціалізованих моделей за критеріями суб'єкта перекладу і типу вихідного тексту.

Література

Астафьева О. Н. Эвристические возможности синергетики в исследовании современных социокультурных процессов: дисс. ... д-ра филос. наук. М., 2002. 371 с.

Дорофеева М. С. Синергетика перекладу спеціальних текстів (німецько-український напрям) : Монографія. – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017а. 520 с.

Дорофеева М. С. Синергетика перекладу спеціальних текстів (німецько-український напрям) : арэф. дис... д-ра філол.наук. Київ, 2017б. 37 с.

Кушнина Л. В. Взаимодействие языков и культур в переводческом пространстве: гештальт-синергетический подход : дисс. ... д-ра филос. наук. Пермь, 2004. 437 с.

Милостивая А. И. Синергетические аспекты вербальной коммуникации и перевода : Монография. Ставрополь, 2012. 160 с.

Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода. М. : Московский лицей, 1996. 208 с.

Синергетика в филологических исследованиях: Монография (под общ.ред. проф. Л.С.Пихтовниковой). Х.: ХНУ имени В.Н.Каразина, 2015. 340 с.

Торон П. Тотальный перевод. Тарту : Tartu University Press, 1995. 220 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

Бременський протокол. II Зимова академія – Освіта з Європою. Цифровий мережевий університет. Бремен, 4-6 грудня 2017 року. [Handout 2].

Бременський протокол. II Зимова академія – Освіта з Європою. Міжнародний мережевий онлайн-університет. Бремен, 4-6 грудня 2017 року.[Handout 3].

Канетти Еліас. Маса і влада (пер. з нім. О. Логвиненка). К.: Видавничий дім «Альтернативи», 2001. 416 с.

Канетти Элиас. Масса и власть (пер. с нем. и предисл. Л. Ионина). М.: Ad Marginem, 1997. 527 с.

Bremer Protokoll. II Winterakademie – Bildung mit Europa. Digitale Netzwerkuni. Bremen, vom 4.-6. Dezember 2017. [Handout 1].

Canetti E. Masse und Macht. Hildesheim: Claassen, 1992. 568 S.

(Матеріал надійшов до редакції 3.04.18. Прийнято до друку 20.04.18)